

В памет на проф. дин Иван Карайотов

ИЗВЕСТИЯ

НА БУРГАСКИЯ

МУЗЕЙ

BULLETIN OF THE BURGAS MUSEUM Volume IX
Memorial Volume for Prof. Ivan Karayotov

*М. Иванов
2024.*

Том IX

**ИЗВЕСТИЯ
НА
БУРГАСКИЯ МУЗЕЙ**

Том IX

В памет на проф. дин Иван Карайотов

**BULLETIN
OF
THE BURGAS MUSEUM**

Volume IX

Memorial Volume for Prof. Ivan Karayotov

**БУРГАС 2024
BURGAS 2024**

Изданието е финансирано от *Published with the financial support of*
Община Бургас и *Burgas Municipality and*
Регионален исторически музей – Бургас *Regional Historical Museum of Burgas*

издава: *Published by:*
Регионален исторически музей – Бургас **Regional Historical Museum of Burgas**

редакционна колегия: *Editorial Board:*

главен редактор: *Editor in Chief:*
проф. д-р Иван ХРИСТОВ **Prof. Dr. Ivan HRISTOV**

редактори: *Editors:*
гл. ас. д-р Игор ЛАЗАРЕНКО **Ch. Assistant Dr. Igor LAZARENKO**
д-р Милен НИКОЛОВ **Dr. Milen NIKOLOV**
д-р Драгомир ГЪРБОВ **Dr. Dragomir GARBOV**

съставител: *Compiler:*
д-р Милен НИКОЛОВ **Dr. Milen NIKOLOV**

художествен редактор: *Art editor:*
Яна СЛАВЯНСКА **Yana SLAVYANSKA**

предпечатна подготовка: *Prepress:*
Цветана ИЛЕВА **Tsvetana ILEVA**
Нели НИКИФОРОВА-ХРИСТОВА **Neli NIKIFOROVA-HRISTOVA**
Милка ЮДОВА **Milka YUDOVA**

превод: *Translation:*
Авторите в изданието **The authors in the publication**
Мила МИДЕЛИЕВА **Mila MIDELIEVA**
д-р Драгомир ГЪРБОВ **Dr. Dragomir GARBOV**

корица: *Cover:*
Рисунка на проф. дин Иван Карайотов, **Prof. Ivan Karayotov,**
автор Митко Иванов **portrait drawing by Mitko Ivanov**

Печатно издание: ISSN 2738-7933, Онлайн издание: ISSN 2815-4010

СЪДЪРЖАНИЕ

РАВНЕНИЕ ПО ПРОФЕСОРА! <i>Митко Иванов</i>	9
ИЗБРАНА БИБЛИОГРАФИЯ НА ТРУДОВЕТЕ НА ПРОФ. ДИН ИВАН КАРАЙОТОВ	12
НУМИЗМАТИКА И СФРАГИСТИКА	
Ἄπολλᾶς / Ἄπολλᾶδος; НОВО МАГИСТРАТСКО ИМЕ ВЪРХУ АПОЛОНИЙСКИТЕ ТЕТРАДРАХМИ <i>Евгени И. Паунов</i>	23
СРЕБЪРНИ МОНЕТИ ОТ ТРАКИЙСКОТО СЕЛИЩЕ ПРИ СЕЛО КРЪСТЕВИЧ, ОБЩИНА ХИСАРЯ <i>Мирослав Маджаров</i>	27
ЧАСТ ОТ КОЛЕКТИВНА МОНЕТНА НАХОДКА С НЕИЗВЕСТНО МЕСТОНАХОЖДЕНИЕ ОТ ФОНДА НА НАИМ – БАН <i>Калина Йорданова</i>	37
РЕДКИ МОНЕТИ ОТ НАДГРОБНА МОГИЛА № 2 В МЕСТНОСТТА СТАРО СЕЛО, ДО СЕЛО НОВО ПАНИЧАРЕВО, ОБЩИНА ПРИМОРСКО <i>Петър Балабанов, Даниел Пантов</i>	48
НАЙ-РАННАТА КОНТРАМАРКА НА МЕСАМБРИЯ ПОНТИКА <i>Стоянка Димова, Даяна Кичукова</i>	56
НАХОДКА С ТЕТРАДРАХМИ НА ХЕРАКЛЕЯ ПОНТИКА, БИЗАНТИОН И МОСТИС С НЕИЗВЕСТНО МЕСТОНАХОЖДЕНИЕ <i>Атанас Койчев</i>	60
МОНЕТНА НАХОДКА С ИМИТАЦИИ НА ФИЛИП III АРИДЕЙ ОТ СЕЛО ВИСОКА ПОЛЯНА, ШУМЕНСКО <i>Женя Жекова, Върбин Върбанов</i>	95
МОНЕТНОТО СЪКРОВИЩЕ ОТ НЕСЕБЪР <i>Иля Прокопов</i>	105
ДВЕ МОНЕТНИ НАХОДКИ ОТ УКРЕПЕНИЯ ДОМ ОТ КЪСНОЕЛИНИСТИЧЕСКАТА ЕПОХА ПРИ СЕЛО БРОДИЛОВО, ОБЩИНА ЦАРЕВО <i>Деян Дичев, Атанас Койчев</i>	128

НОВ ТИП КОНТРАМАРКА НА МЕСАМБРИЯ ПОНТИКА ОТ КРАЯ НА I В. ПР. ХР. <i>Стоянка Димова</i>	143
МОНЕТНО СЪКРОВИЩЕ I – III ВЕК ОТ СЕЛО БАТА, ОБЩИНА ПОМОРИЕ <i>Антон Карабашев</i>	146
НОВООТКРИТИ ВИЗАНТИЙСКИ ОЛОВНИ ПЕЧАТИ И МОНЕТИ ОТ ПОМОРИЕ <i>Мирослав Класнаков, Стоянка Димова</i>	157
ПЕТ НОМИЗМИ ХИСТАМЕНОН НА ИМПЕРАТОР НИКИФОР III ВОТАНИАТ (1078-1081), ЧАСТ ОТ МОНЕТНОТО СЪКРОВИЩЕ ОТ СЕЛО СЪДИЕВО, АЙТОСКО, НАМЕРЕНО ПРЕЗ 1983 Г. <i>Владимир Пенчев</i>	162
МОНЕТИТЕ НА ДЕСПОТАТ НА КАЛИАКРА <i>Игор Лазаренко</i>	167
КОЛЕКТИВНА НАХОДКА С МОНЕТИ ОТ XVI – XVII ВЕК ОТ СЕЛО КОШАРИЦА, ОБЩИНА НЕСЕБЪР <i>Красимир Кръстев, Даяна Кичукова</i>	180

МОРСКА АРХЕОЛОГИЯ

КЪСНОАНТИЧНИТЕ И СРЕДНОВЕКОВНИ ПРИСТАНИЩА НА АТИЯ <i>Иван Христов</i>	191
СТЪКЛЕН ОБЕРЛИХТ ОТ КОРАБОКРУШЕНИЕТО В ЗАЛИВА СВ. НИКОЛА: ОПИТ ЗА ИСТОРИЧЕСКА И АРХЕОЛОГИЧЕСКА КОНТЕКСТУАЛИЗАЦИЯ <i>Драгомир Гърбов</i>	212

ЕПИГРАФИКА

ФРАГМЕНТ ОТ РИМСКА ВОЕННА ДИПЛОМА ОТ АНХИАЛО <i>Сергей Торбатов</i>	227
ДВА АНТИЧНИ ЕПИГРАФСКИ ПАМЕТНИКА ОТ МУЗЕЙНАТА СБИРКА НА КАБЛЕШКОВО <i>Кирил Ненов</i>	234

АРХЕОЛОГИЯ

КОГА Е ИЗГРАДЕНА СТАРОБЪЛГАРСКАТА УКРЕПИТЕЛНА СИСТЕМА ПО ИЗТОЧНА СТАРА ПЛАНИНА? <i>Димчо Момчилов</i>	241
---	-----

БЕЛЕЖКИ ЗА ЕДИН ИНТЕРЕСЕН СРЕДНОВЕКОВЕН КОЛАНЕН НАКРАЙНИК ОТ СЕВЕРОИЗТОЧНА БЪЛГАРИЯ <i>Николай Марков</i>	259
ИЗОБРАЖЕНИЕ НА ПИРУВАЩ МЪЖ ВЪРХУ ФРАГМЕНТ ОТ СГРАФИТО СЪД ОТ СОЗОПОЛ <i>Милен Николов, Силвия Аризанова</i>	264

ИСТОРИЯ

ПЪТЯТ ODESSOS – MESEMBRIA СПОРЕД TABULA PEUTINGERIANA <i>Константин Господинов</i>	275
КЪСНОСРЕДНОВЕКОВНОТО ИМЕ ВЕЛТА НА ГРАД СТАРА ЗАГОРА – ЗНАЧЕНИЕ И ИСТОРИЧЕСКА РОЛЯ <i>Мариана Минкова, Иван Т. Иванов</i>	293
АДМИНИСТРАТИВНА ПРИНАДЛЕЖНОСТ НА ПИРГОС (ДН. ГРАД БУРГАС) ПРЕЗ ПЕРИОДА XVI – СРЕДАТА НА XIX ВЕК <i>Митко Иванов</i>	300
ЕДИН ФРЕНСКИ ИЗВОР С ЩРИХИ ЗА БУРГАС ПРЕЗ КРИМСКАТА ВОЙНА <i>Драгомир Гърбов</i>	305
ЗА КОРАБОКРУШЕНИЯТА НА ЧУЖДЕСТРАННИ ВЕТРОХОДИ В РАЙОНА НА БУРГАСКИ ЗАЛИВ ОТ КЮЧЮК КАЙНАРДЖА ДО ОСВОБОЖДЕНИЕТО <i>Драгомир Гърбов</i>	310
ОСМАНСКИ ДОКУМЕНТИ ЗА ЧЕРКЕЗКИ ЗАСЕЛВАНИЯ В БУРГАСКИЯ КРАЙ СЛЕД КРИМСКАТА ВОЙНА <i>Цветя Райчевска</i>	339

КОНСЕРВАЦИЯ И РЕСТАВРАЦИЯ

РЕСТАВРАЦИЯ И АНАЛИЗ НА ПОВЪРХНОСТНОТО ПОКРИТИЕ НА АМФОРА ОТ ПОДВОДНИТЕ РАЗКОПКИ ПРИ РЕКА РОПОТАМО <i>Виолета Караулиева, Георги Авдеев, Рени Андреева</i>	353
КОНСЕРВАЦИЯ НА ТРИ ДЪРВЕНИ ГРЕБЕНА ПРОПИТИ С ВОДА <i>Силвия Борисова</i>	370
УЧАСТНИЦИ В „ИЗВЕСТИЯ НА БУРГАСКИЯ МУЗЕЙ“ Т. IX	377

CONTENT

IN LINE WITH THE PROFESSOR <i>Mitko Ivanov</i>	9
PROF. IVAN KARAYOTOV: SELECT BIBLIOGRAPHY	12

NUMISMATICS AND SPHRAGISTICS

Ἀπολλᾶς / Ἀπολλᾶδος: A NEW MAGISTRATE NAME ON APOLLONIA PONTICA TETRADRACHMS <i>Evgeni I. Paunov</i>	23
SILVER COINS FROM THE THRACIAN SETTLEMENT NEAR THE VILLAGE OF KRASTEVICH, HISARYA MUNICIPALITY <i>Miroslav Madzharov</i>	27
PART OF A COIN HOARD OF UNKNOWN LOCATION FROM THE COLLECTION OF NAIM – BAS <i>Kalina Yordanova</i>	37
RARE COINS FROM BURIAL MOUND №2 IN THE LOCALITY "STARO SELO", NEAR THE VILLAGE OF NOVO PANICHAREVO, PRIMORSKO MUNICIPALITY <i>Petar Balabanov, Daniel Pantov</i>	48
THE EARLIEST COIN COUNTERMARK OF MESAMBRIA PONTICA <i>Stoyanka Dimova, Dayana Kichukova</i>	56
A HOARD OF TETRADRACHMS OF HERACLEA PONTICA, BYZANTIUM AND MOSTIS OF UNKNOWN ORIGIN <i>Atanas Koychev</i>	60
COIN HOARD OF IMITATIONS OF PHILLIP III ARRHIDAEUS FROM THE VILLAGE OF VISOKA POLYANA, SHUMEN DISTRICT <i>Zhenya Zhekova, Varbin Varbanov</i>	95
THE COIN HOARD FROM NESSEBAR <i>Ilya Prokopov</i>	105
TWO COIN FINDS FROM THE FORTIFIED RESIDENCE FROM THE LATE HELLENISTIC AGE AT THE VILLAGE OF BRODILOVO, TZAREVO MUNICIPALITY <i>Deyan Dichev, Atanas Koychev</i>	128

A NEW TYPE OF COUNTERMARK OF MESSAMBRIA PONTICA FROM THE LATE 1 ST CENTURY BC <i>Stoyanka Dimova</i>	143
1 ST – 3 RD CENTURY COIN HOARD FROM THE VILLAGE OF BATA, POMORIE REGION <i>Anton Karabashev</i>	146
NEWLY FOUND BYZANTINE LEAD SEALS AND COINS FROM POMORIE <i>Miroslav Klasnakov, Stoyanka Dimova</i>	157
FIVE NOMISMAS HISTAMENON OF THE EMPEROR NICEPHORUS III BOTANEIATES (1078 – 1081), PART OF THE COIN HOARD FOUND NEAR THE VILLAGE OF SADIEVO, AYTOS REGION IN 1983 <i>Vladimir Penchev</i>	162
THE COINS OF THE DESPOTATE OF KALIAKRA <i>Igor Lazarenko</i>	167
COLLECTIVE FINDING OF COINS FROM THE 16 TH – 17 TH CENTURIES FROM THE KOSHARITSA VILLAGE, NESSEBAR MUNICIPALITY <i>Krasimir Krastev, Dayana Kichukova</i>	180

MARITIME ARCHAEOLOGY

LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL PORTS OF ATIA <i>Ivan Hristov</i>	191
A GLASS DECK PRISM FROM THE SAINT NICHOLAS BAY SHIPWRECK: AN ATTEMPT FOR AN HISTORICAL AND ARCHAEOLOGICAL CONTEXTUALISATION <i>Dragomir Garbov</i>	212

EPIGRAPHY

A FRAGMENT OF A ROMAN MILITARY DIPLOMA FROM ANCHIALUS <i>Sergey Torbatov</i>	227
TWO ANCIENT EPIGRAPHIC MONUMENTS FROM THE MUSEUM COLLECTION OF KABLESHKOVO <i>Kiril Nenov</i>	234

ARCHAEOLOGY

WHEN WAS THE OLD BULGARIAN FORTIFICATION SYSTEM BUILT ALONG THE EASTERN STARA PLANINA? <i>Dimcho Momchilov</i>	241
--	-----

NOTES ON AN INTERESTING MEDIEVAL BELT END FROM NORTHEASTERN BULGARIA
Nikolay Markov 259

IMAGE OF A BANQUETING MAN ON A FRAGMENT OF A SGRAFFITO VESSEL
FROM SOZOPOL
Milen Nikolov, Silvia Arizanova 264

HISTORY

THE ODESSOS – MESEMBRIA ROAD ACCORDING TO THE TABULA PEUTINGERIANA
Constantine Gospodinov 275

THE LATE MEDIEVAL NAME VELTA
OF THE CITY OF STARA ZAGORA – MEANING AND HISTORICAL ROLE
Mariana Minkova, Ivan T. Ivanov 293

ADMINISTRATIVE AFFILIATION OF PYRGOS (TODAY'S TOWN OF BURGAS)
IN THE PERIOD XVI - MID-XIX CENTURY
Mitko Ivanov 300

A FRENCH SOURCE WITH NOTES ABOUT BURGAS DURING THE CRIMENIAN WAR
Dragomir Garbov 305

ON THE SHIPWRECKS OF FOREIGN SAILING SHIPS IN THE GULF
OF BURGAS AREA FROM KÜÇÜK KAYNARCA TO THE LIBERATION
Dragomir Garbov 310

OTTOMAN DOCUMENTS ON THE RESETTLEMENT OF CIRCASSIANS
IN THE BURGAS REGION AFTER THE CRIMEAN WAR
Tsveta Raychevska 339

CONSERVATION AND RESTORATION

RESTORATION AND ANALYSES OF THE ENGOBE LAYER
OF AN AMPHORA FROM THE UNDERWATER EXCAVATIONS IN THE RIVER ROPOTAMO
Violeta Karailieva, Georgi Avdeev, Reni Andreeva 353

CONSERVATION OF THREE WOODEN COMBS SOAKED IN WATER
Silvyia Borisova 370

CONTRIBUTORS TO THE BULLETIN OF THE BURGAS MUSEUM VOL. IX 377

КЪСНОАНТИЧНИТЕ И СРЕДНОВЕКОВНИ ПРИСТАНИЩА НА АТИЯ

Иван ХРИСТОВ

LATE ANTIQUE AND MEDIEVAL PORTS OF ATIA

Ivan Hristov

Abstract: Near the island of St. Anastasia that Prof. Ivan Karayotov liked so much, is the Atia Peninsula. Archaeologically, the peninsula is known above all for the accidentally discovered artefacts dating from the Late Bronze Age to the Archaic Age. Here the Greek colony of **Antheia** has been localised, mentioned twice in the ancient sources on the occasion of the development of Apollonia Pontica (Plinius Sec. IV, 45; Steph. Byz. Ethn. S. v. 96, 2)

The only monumental remains of the ancient **Antheia** had survived on Mount Budzhaka, where an antique fortress of an area of 4 decares was located. After the Antiquity period, **Antheia** disappeared from the sources, and we know nothing of its fate in later ages. It is likely that the fort at the top had continued to exist. In contrast to the land, the nearby water area of the Atia Peninsula provided more finds from different historical periods. This article presents a description of some unpublished late antique and medieval amphorae now in the Burgas Regional History Museum, recovered during underwater surveys both near Atia and in front of the neighbouring Cape Akra. The hypothesis of a new port of Atia operating in Late Antiquity is proposed.

The hypothesis of the existence of a second port (harbour zone) of Atia is connected with an accidental discovery of ceramics under water near the Makro Skala (Mukroskala) locality in the southeastern part of the Atia Peninsula. Ceramic amphora fragments were found on the south side of the large shallow-flooded reef during a survey in the summer of 2022. Several samples were collected of otherwise widely scattered fragments over an area of about 200 sq m. They are assumed to refer to the 5th and 6th centuries. Of these fragments, mostly those of the walls of Late Roman Type 1 type (early 5th – late 7th century) were preserved. Fragments of kitchenware were also found.

The term pier, a Greek or perhaps an Italian loanword, σκάλα < Latin scala, wharf, quay, is associated with seafaring like a number of other terms in this field. The main meaning of the word σκάλα is ladder, staircase. The pier was a platform above the water, resting on wooden columns, “a main structure, usually wooden and set 200 – 300 m into the sea”. There were several piers in the larger harbour bays. Near them were the warehouses. Small vessels were used in the port to load and unload the goods from the large ships that could not dock at the piers. The considered method of construction of these later called wooden piers, started in Antiquity, continued in the Middle Ages and even until the end of the 19th and the beginning of the 20th century.

I assume that a wooden pier was built in the sea right next to Makroskala, where ships and boats moored to carry out loading and unloading activities. The fragments of amphorae and other ceramic wares are associated precisely with these alleged activities in Late Antiquity.

В близост до любимия остров на проф. Иван Карайотов – Св. Анастасия, се намира полуостров Атия, на по-малко от 3 км изток-югоизточно. В археологически план той е известен преди всичко със случайно откритите предмети, датиращи от Къснобронзовата епоха до Архаичната епоха (Панделеев 1927, 304-306; Балабанов 1986, 3-14; Класнаков 2006, 122). Тук се локализира гръцката колония Антея, спомената два пъти в античните извори по повод развитието на Аполония Понтика (Plinius Sec. IV, 45; Steph. Byz. Ethn. S. v. 96, 2; Орачев 1993, 19; Димитров 2009, 14-16).

Единствените монументални останки от древната Антея са останали на връх Буджака, където е открита антична крепост, обхващала площ от 4 дка (Христов 2018, 31-48; Христов 2018а, 205-218). След Античния период Антея изчезва от писмените извори и ние не знаем нищо за нейната съдба през по-късните епохи. Вероятно крепостта на върха продължава да съществува и доказателство за това са останките от голяма постройка, открита през 2017 г. Запазена е в субструкция и доста разрушена. Ориентацията е приблизително югоизток-северозапад. Маркираната площ е около 50 кв. м. Може да се изкаже хипотезата, че тя е била християнски храм. Зидовете ѝ са били изградени от ломени камъни, обилно споени с бял на цвят хоросан с множество примеси от разтрошена строителна керамика. В близост до постройката е намерен надгробен надпис, изписан върху парче тухла и датиран за V – VI в. Чете се: „Тук лежи Патрикис, син на...“ (Бешевлиев 1979, 44-45).

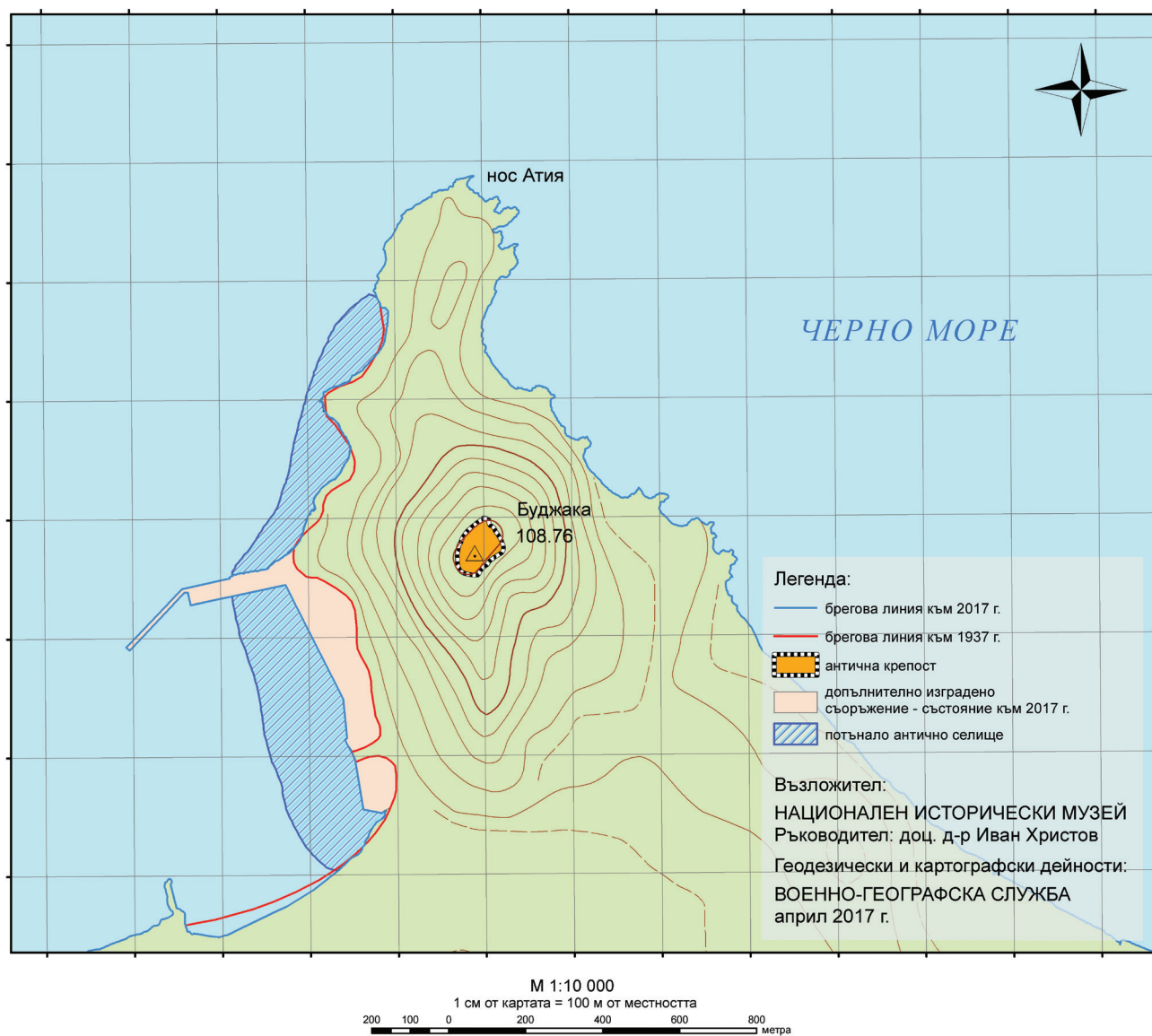
За градежи от „местен ломен камък, споен с хоросан“ споменава Б. Димитров, базирайки се на сведения на местни жители (Димитров 1981, 431-432).

За разлика от сушата, повече материали, и то от различни исторически периоди, откриваме в близката акватория на полуостров Атия. В настоящата статия представям описание на някои непубликувани късноантични и средновековни амфори, съхранявани в Регионален исторически музей (РИМ) – Бур-

гас, открити под вода както до Атия, така и пред съседния нос Акра. Предлагам хипотезата за едно ново пристанище на Атия, функционирало през Късната античност.

Първите официални данни за откриване на археологически материали под вода в акваторията на полуостров Атия датират от 1968 г., когато е извършено драгиране за бъдещото военно пристанище, разположено от западната страна на полуострова (Лазаров 1971; Лазаров 1975; Лазаров 2009, 18). Тогава е открита и най-ранната керамика от тук, от късния халколит и ранната бронзовата епоха. Тя е намирана заедно с дървени колове и сечива от кост, открити на дълбочина от 7 до 9 м. Наред с тази керамика, са открити съдове от античната и средновековна епоха. Предполага се, че изброените находки маркират терена на значимо селище, чието разположение отговаря на повечето древни заляти селища в Бургаския залив (Вромос, Сладкия канал – оттока на езерото Вая, Бургаското пристанище и Нефтеното пристанище, залива Ченгене скеле, брега на Мандренското езеро). Обсегът на селището, залято от водите на Черно море, е твърде голям (Христов 2018, 31-48). То започвало от югозападната акватория на полуострова, където е стоянката на съвременния боен флот, и продължавало на север в района на два малка залива. Особено богат на старини е бил крайният северен залив преди носа, в близост до стария таян и рибарска хижа. Селището се е простирало вероятно и до първия по-стръмен склон в западната периферия на полуострова (обр. 1). Зоната от днешната морска брегова ивица до въпросния висок бряг е била подравнена на места и засипана с цел „отвоюване“ от морето на сухоземна територия. Както вече писах, логично е, непосредствено на запад и северозапад от полуострова да се търси и пристанище или по-скоро *пристанищен басейн*. В конкретния случай имаме пример за едни от най-добре защитените пристанищни басейни на юг от нос Емине, разположени между полуостров Атия на изток, нос Чукаля на запад и о-в Света Анастасия на северозапад.

Антична крепост, връх Буджака, полуостров Атия

Обр. 1. Карта на разположението на антична крепост на връх Буджака и заляти селища в акваторията на полуостров Атия

Сигурното свидетелство за това са откритите котви и щокове, както и, разбира се, на керамичен материал.

Във фонда на РИМ – Бургас се съхраняват няколко по-големи фрагмента от късно-антични и средновековни амфори¹. Липсва точна информация за мястото на откриване, но се знае, че те произхождат най-общо от западната акватория на полуострова и маркират място за товарно-разтоварни дейности в

обширната северозападна пристанищна зона на Атия. Публикуването на тези материали указва, че Атия, която е известна преди всичко с античната си история, продължава да съществува като селище с пристанищна зона (пристанище) и през Късната Античност и Средните векове.

¹ Благодаря на гл. ас. Мирослав Класнаков за предоставената възможност да публикувам амфорните фрагменти.

Каталог на фрагментите от амфори, открити в северното пристанище на Атия (по полева инвентарна книга на РИМ – Бургас. Датировка Ив. Христов)

Инв. № 2252 (обр. 2)

Описание: Амфора от сива глина със запазена горна част с устието и двете дръжки и раменете на съда. Шийката е тясно цилиндрична, устието завършва с издадено навън венче. Дръжките са къси, спускащи се отвесно надолу, набраздени в горната си част. По тялото минават успоредни набраздени ивици.

Размер: Диаметър на устието 0,09 м.

Тип Late Roman I (ранен V – късен VII в.). Произвежда се в римските провинции Киликия и Кипър. Първоначално този тип амфори се разпространява през III в. в Бейрут и Синай. Следва следното развитие в търговията: износ от средата на IV в. за Бейрут и Кипър (Курион); край на IV в. бележи първите по-широки продажби към крепостите на Черно море и долния Дунав; първият голям износ за цялото Средиземноморие, Егейско и Черно море датира от началото на V в. Те достигат Атлантика и Великобритания в края на V до средата на VI в. Типът Late Roman I е най-разпространеният в Източното Средиземноморие и в повечето средиземноморски обекти (напр. Бейрут, Картаген, Марсилия и Тарагона) (Reynolds 1995; Reynolds 2005).

Обр. 2

Инв. № 2254 (обр. 3)

Описание: Устие от амфора от сива глина с пръстеновидно венче и цилиндрична шийка. Устието профилирано. Дръжките се захващат непосредствено под венчето и свиват прав ъгъл надолу. Имат по две изпъкнали ребра.

Размери: Диаметър на устието 0,09 м. Височина 0,12 м.

Тип Late Roman I (ранен V – късен VII в.).

Обр. 3

Инв. № 2255 (обр. 4)

Описание: Амфора от сива глина със запазена горна половина с устието, двете дръжки и раменете на съда. Шийката е къса, притисната в средата, устието завършва с издадено навън венче във вид на гривна с вдлъбнатина в средата. Двете дръжки се спускат отвесно надолу и са с изпъкнал ръб от външната страна.

Размери: Диаметър на устието 0,105 м.

Тип Late Roman I (ранен V – късен VII в.).

Обр. 4

Инв. № 2256 (обр. 5)

Описание: Дъно на амфора, остродънна от тъмно-кафява глина. Дъното завършва с изпъкнало извън стените на съда конусовидно столче, с вдлъбнатина в долната си част. Запазени са и част от стените на съда.

Размери: липсват.

Предполагам тип Late Roman I (ранен V – късен VII в.).

Обр. 5

Инв. № 2247 (обр. 6)

Описание: Амфора, фрагментирана, от кафява глина. Запазени: устието с шийката, двете дръжки и част от тялото на съда. Шийката е къса, тясна, силно набраздена от успоредни вдлъбнатини, устието се издава навън, дръжките са малки, плоски, като се захващат за горната част на шийката. Запазената част от тялото е силно набраздено с дълбоки, едри вдлъбнатини.

Размери: Диаметър на устието 0,08 м.

Височина при сегашното състояние 0,23 м. Тип Gunsenin I (X – XI в.). Произход: Мраморно море, вероятно Ганос. Типът е широко разпространен: Южна Франция, Италия, Егейско море, Черно море, Източното Средиземноморие, Южна Русия (Günsenin 1990).

Обр. 6

Инв. № 2248 (обр. 7)

Описание: Амфора от кафява глина с къса цилиндрична шийка, която в горния си край се разширява, устието завършва с пръстеновидно венче, силно издадено навън. Двете дръжки са с плоско сечение и се спускат отвесно надолу. Тялото е набраздено на равни интер-

Обр. 7

вали и вдлъбнатини. Запазена е горната част на амфората с устието, двете дръжки и част от тялото. Върху раменете на съда е издълбан графит във формата на петолъчна звезда.
Размери: Диаметър на устието 0,10/0,12 м.
 Тип Gunsenin I (X – XI в.).

Инв. № 2253 (обр. 8)

Описание: Амфора от кафяво-червена глина, със запазена част от търбуха с част от шийката, липсват устието, двете дръжки, по-голямата част от тялото и дъното. По горната част на тялото минават успоредни пръстеновидни вдлъбнатини. На долната част на шийката – връзан графит във формата на звезда.

Размери: Височина при сегашното състояние 0,33 м.

Вероятно тип Gunsenin I (X – XI в.).

Обр. 8

Инв. № 2257 (обр. 9)

Описание: Амфора от сива глина, запазена само горната част без устието. Шийката е къса, във вид на пресечен конус, дръжките са малки, дъговидно извити. По тялото вървят успоредни набраздени ивици.

Размери: липсват.

Тип Gunsenin I (X – XI в.).

Обр. 9

Инв. № 2246 (обр. 10)

Описание: Устие от амфора от розова глина с конусовидна шийка, с конкавни в долната си част стени, с масивно силно издадено навън венче, във вид на широка гривна. Дръжките (едната отчупена) са широки, плоски и високи спускащи се отвесно надолу.

Размери: Диаметър 0,12 м.

Тип Gunsenin 2 (средата на XI – ранен XII в.). N. Gunsenin разграничава тип II, с подтипове IIa и IIb, от преходен тип II – III (Gunsenin 1990, 26-28; Gunsenin 2018, 98-100). Това е един от най-често срещаните типове амфори във византийския свят. Масово се откриват: в кримските средновековни обекти; района на Дунав; в България; в Константинопол; по южното крайбрежие на Турция и в Атинската

Обр. 10

агора; по поречието на Днепър до селищата на Киевска Рус (Morozova, Waksman, Zelenko 2020, 430-431).

Инв. № 2249 (обр. 11)

Описание: Устие от амфора от кафява глина с висока конусовидна шийка, завършваща в горната си част с масивно във вид на гривна венче, издадено силно навън. Двете дръжки са масивни, спускащи се отвесно надолу, с почти елипсоидно сечение и издигащи се високо нагоре над устието на съда.

Размери: Диаметър 0,10 м.

Тип Gunsenin II (средата на XI – ранен XII в.).

Обр. 11

Инв. № 2344 (обр. 12)

Описание: Стомна от тъмнокафява глина със сивкави оттенъци, на места с розово-кафява повърхност. Цялостно запазена. Редки бели кварцови примеси. Тясна, висока, цилиндрична шийка, тясно устие, с издадено навън профилирано венче. Две плоски дръжки се спускат отвесно надолу. Малки, полегати рамене. Тялото във формата на пресечен конус: плоско, широко дъно. В долния край на рамената три набраздени кръгови линии. По тялото набраздени ивици, ограничават широки полоси.

Размери: Вис. 0,61 м. Диаметър на устието: вътрешен 0,067 м, външен 0,085 м. Диаметър дъното 0,147 м.

Обр. 12

Във Варна подобни съдове се откриват в османските септични ями от XVI в. нататък. Много трудно може да им се постави точна датировка, защото подобни стомни се срещат до миналия век².

Въз основа на поднесените данни се открояват два етапа в използването на северозападната пристанищната зона: първият е свързан с Късноантичната история V – VII в.; вторият със Средните векове (XI – XII в.).

Амфорите, датирани за Средните векове, кореспондират с епохата, в която имаме засилено корабоплаване в Бургаския залив. Доказателство за това са множеството материали, открити при подводни проучвания в залива Вромос, залива Ченегене скеле, между остров Скамни и стария град на Созопол, залива южно от полуостров Буджака.

² Благодаря на доц. д-р Мария Манолова-Войкова за посочените паралели от Варна.

Обр. 13. Средновековна амфора от залива Вромос.
Проучвания НИМ 2013 г.

В залива Вромос, между нос Акра и най-издадената част на полуостров Атия, освен находки от Античността са открити и по-късни материали. Така например през 2013 г. на дълбочина 11 м е открита цялостно запазена амфора тип Günsenin I (обр. 13) (Христов 2013, 161).

В югозападното подножие на крепостта Акра, и по-конкретно в привидения участък

на крепостната стена, също са открити материали, които се отнасят към периода X – XI в. Това са фрагменти от амфори, бронзов анонимен фолис и оловен печат. Забелязано е и известно преустройство на вътрешни по отношение на провъгълната кула зидове, които формално могат да бъдат отнесени за столетия след VI в. Тези факти подсказват преизползването поне на части от крепостните съоръжения през Средните векове, когато околностите на Созопол са преобладаващо под византийска власт или влияние (Христов 2013, 153-154).

Средновековните амфори в залива Ченгене скеле са открити в близост до западния бряг на дълбочина 1,6 м, и то до място, където в по-късни епохи е съществувала скеля за товарене на тухли. Намерени са фрагменти от амфори тип тип Günsenin I и Günsenin II (Христов 2022, 146-184).

В старото пристанище на Созопол средновековни амфори са открити при проучванията на ЦПА през 2022 г. (Димитров и др. 2021, 113-118).

Средновековни амфори са намерени при подводните проучвания в залива до нос Христос през 2022 г. В него е открита сравнително цялостно запазена амфора тип Gunsenin I. Многобройни са фрагментите – предимно дръжки с устия на амфори тип Gunsenin III, датирани за края на XII – началото на XIII в. (Hristov 2023, 70-102).

Обр. 14. Югоизточната акватория на полуостров Атия

Дали в крайбрежните селища на Бургаския залив и под вода се откриват амфори от т. нар. „Тъмни векове“ (края на VII – началото на X в.) е въпрос с много условности. Внимателният анализ върху някои съдове и фрагменти, извършен от Ев. Тодорова, показва, че мащабът на обмена в района на Бургаския залив може да е намалял значително през посочените „тъмни“ столетия в сравнение с предходния период (Тодорова 2018, 65-76). Също така и контактите на дълги разстояния може да са сменени на къси до средни разстояния, но въпреки това търговията, включително и чрез амфори, доставките и контактите са били активни. Находки от амфори от района на устието на р. Ропотамо, Созопол и Несебър доказват наличието на внос на специфични амфори. Като цяло обаче може да се подчертае, че дори хора с опит в обработката на амфорна тара понякога трудно могат да разпознаят фрагменти от VII до X в.

Хипотезата за наличието на второ пристанище (пристанищна зона) на Атия е свързана със случайно откривана керамика под вода в близост до местността Макро скала (Мукроскала), разположена в югоизточната част на полуостров Атия (обр. 14). Керамични фрагменти от амфори са открити на дълбочина 4 м от южната страна на голяма плитчина при оглед през лятото на 2022 г. Събрани са няколко образци от иначе силно разпръснати фрагменти на площ от около 200 кв. м. Датировката на фрагментите от амфори е V – VI в. (обр. 15-17). От тях са запазени предимно стени на съдове тип Тип Late Roman I (ранен V – късен VII в.). Срещат се фрагменти и от кухненска керамика (обр. 18). Мястото на откриване е ограничено от север с риф, вдаващ се в морето, с дължина около 100 м. В миналото вероятно скалите на рифа са се издигали по-отчетливо над морето и са предпазвали от ветрове и вълни предполагаемо място за товаро-разтоварни дейности.

Районът на откриване на споменатите фрагменти е отбелязан най-рано върху английска карта, която носи името Gulf of Purgos or Burghaz. За първообраз е изработе-

на от кап. Томас Спрат и първоначално издадена през 1854 г. Допълнена е от Чарлз Хартли през 1889 г. (Burgas Bay and Zaliv Chengene Skelya). В залива Вромос, разположен източно от Атия, в непосредствена близост до югоизточния край на полуострова е изобразена плитчина, съответстваща на мястото на откриване на амфорите (обр. 19).

Според българска военна карта от 1937 г. Макро скала е една по-обширна местност, простираща се в южната периферия на полуостров Атия, северно от трасето на пътя свързващ Бургас и Созопол (обр. 20).

Гръцкият историк К. Папайонадис споменава Макроскала (Μακρόσκαλα (μακροσκελής – дълъг, обширен) като малък залив, разположен в южната част на полуостров Атия (Папайонидис 2004, 185).

Краеведът Г. Герджиков пише, че Мукроскала („малката скеля“ б. Г. Г.) се намирала на източния бряг на полуостров Атия. В миналото там от брега в морето влизали големи обли камъни (Герджиков 1992, 8-9).

Терминът скеля (за турците искеле) е гръцка или може би италианска заемка, σκάλα < латинското scala, пристан, кей, свързана с мореплаването, подобно на редица други термини в тази област (Райчевска 2014, 167-177). Основното значение на думата σκάλα е стълба, стълбище. Скелята представлявала платформа над водата, опираща се на дървени колони, основно съоръжение, обикновено дървено и вдадено 200 – 300 м в морето. В по-големите пристанищни заливи имало няколко скели. В близост до тях били складовете. С малки кораби на пристанището се товарели и разтоварвали стоките от големите кораби, които не можели да акостират до скелите (Щерионов 1989, 115-116). Разгледаният метод за градеж на тези, наречени по-късно дървени скели, започнал през Античността, продължил в Средновековието и дори до края на XIX и началото на XX в.

Приемам, че именно до Макроскала в морето е била построена дървена скеля, до която акостирали кораби и лодки за извършване на товаро-разтоварни дейности.

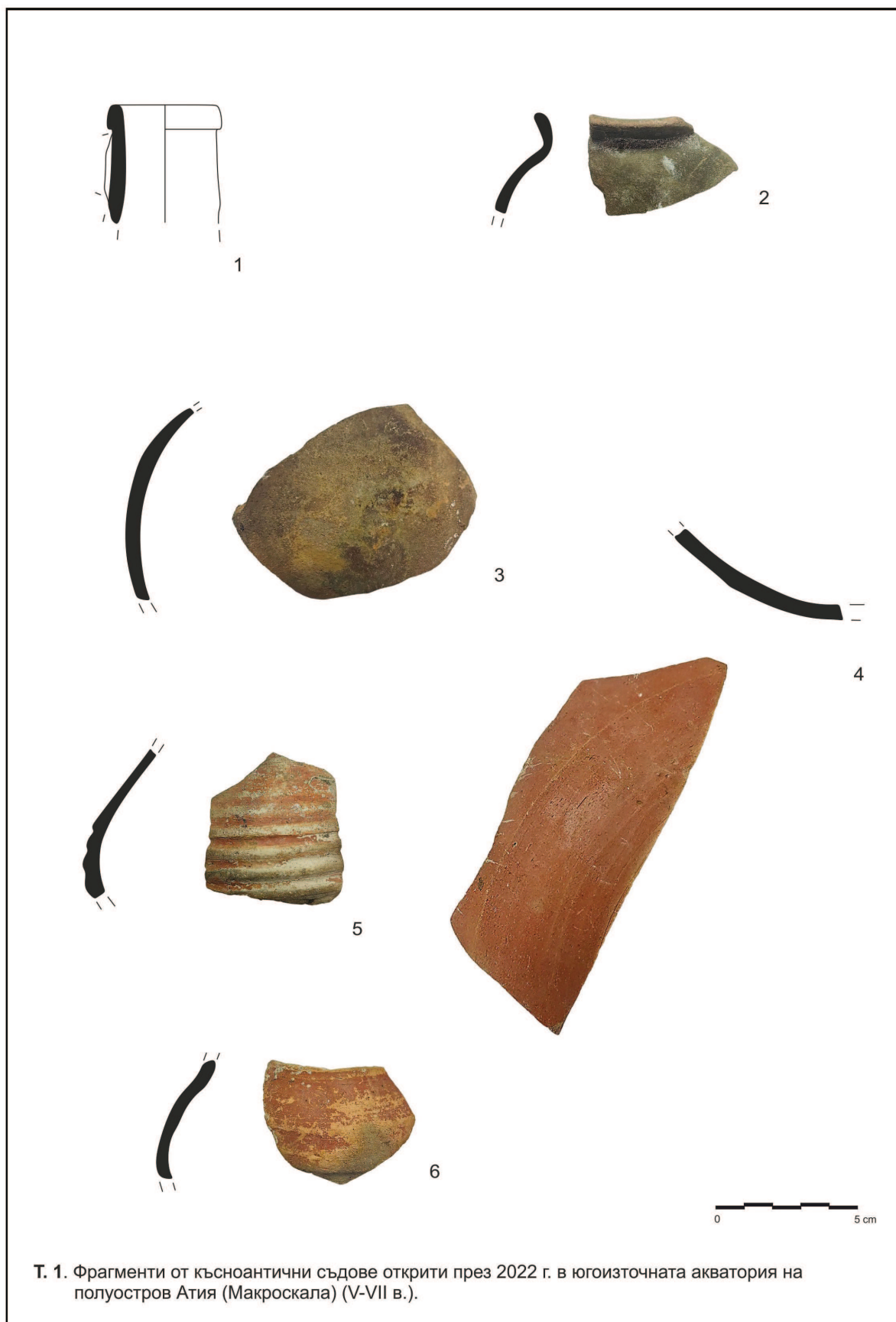
Обр. 15. Фрагменти от късноантични амфори, открити в акваторията на Макроскала – Атия

Обр. 16. Фрагменти от късноантични амфори, открити в акваторията на Макроскала – Атия

Обр. 17. Фрагменти от късноантични амфори, открити в акваторията на Макроскала – Атия

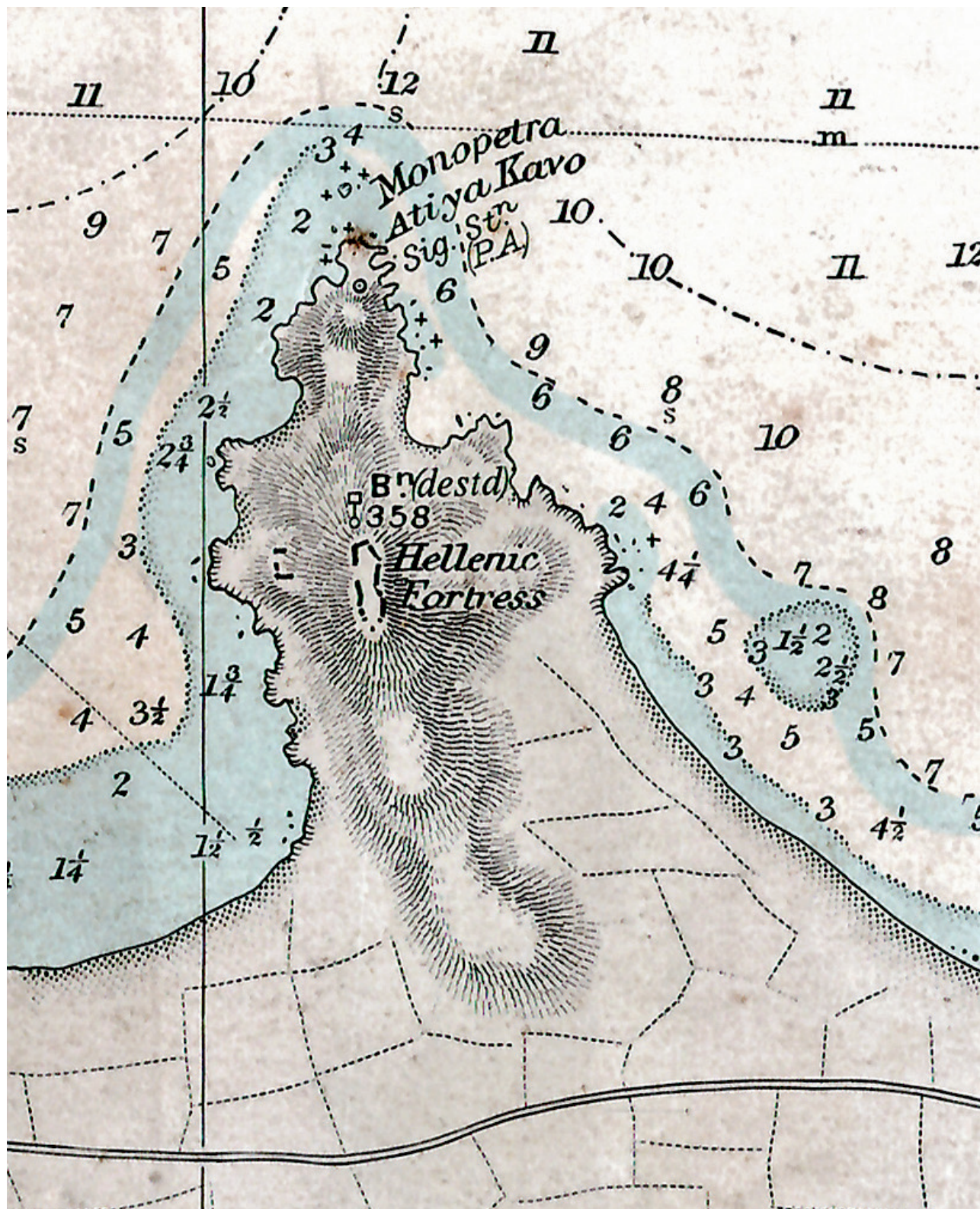

Обр. 18. Фрагменти от късноантични съдове, открити в акваторията на Макроскала – Атия

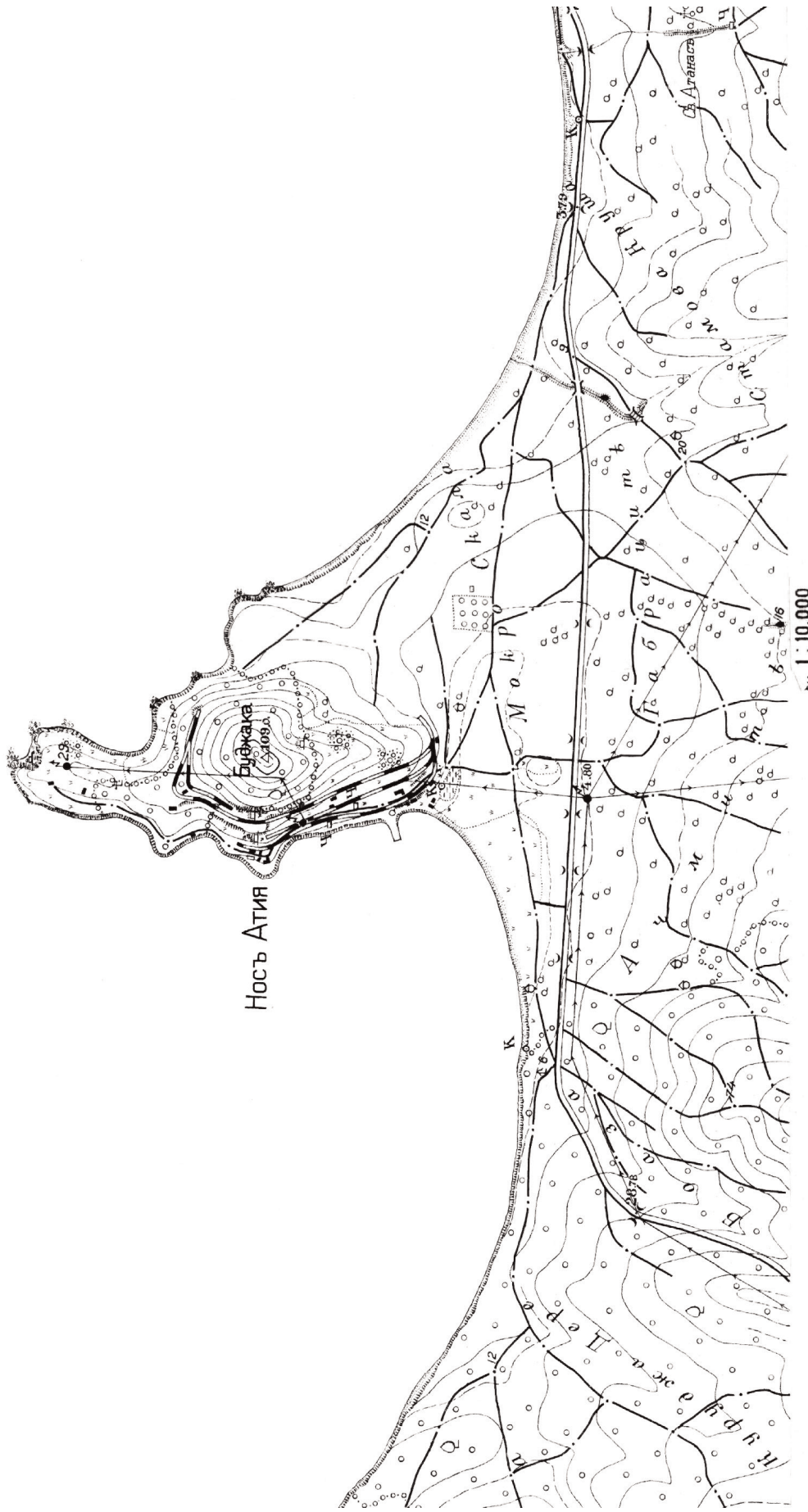
Фрагментите от амфори и други керамични съдове са свързани именно с тези предполагаеми дейности през Късната античност.

Новите находки и наблюденията под вода позволяват да открием един интензивно използван маршрут по море с локално значе-

ние (обр. 21). По оста югоизток-северозапад той е започвал от пристанищната зона на Аполония Понтика/Созопол. Преминавал е в близост до нос Акра, после до двете описани пристанищни зони на Атия. Следвал е изключително защитения залив Ченгене скеле.

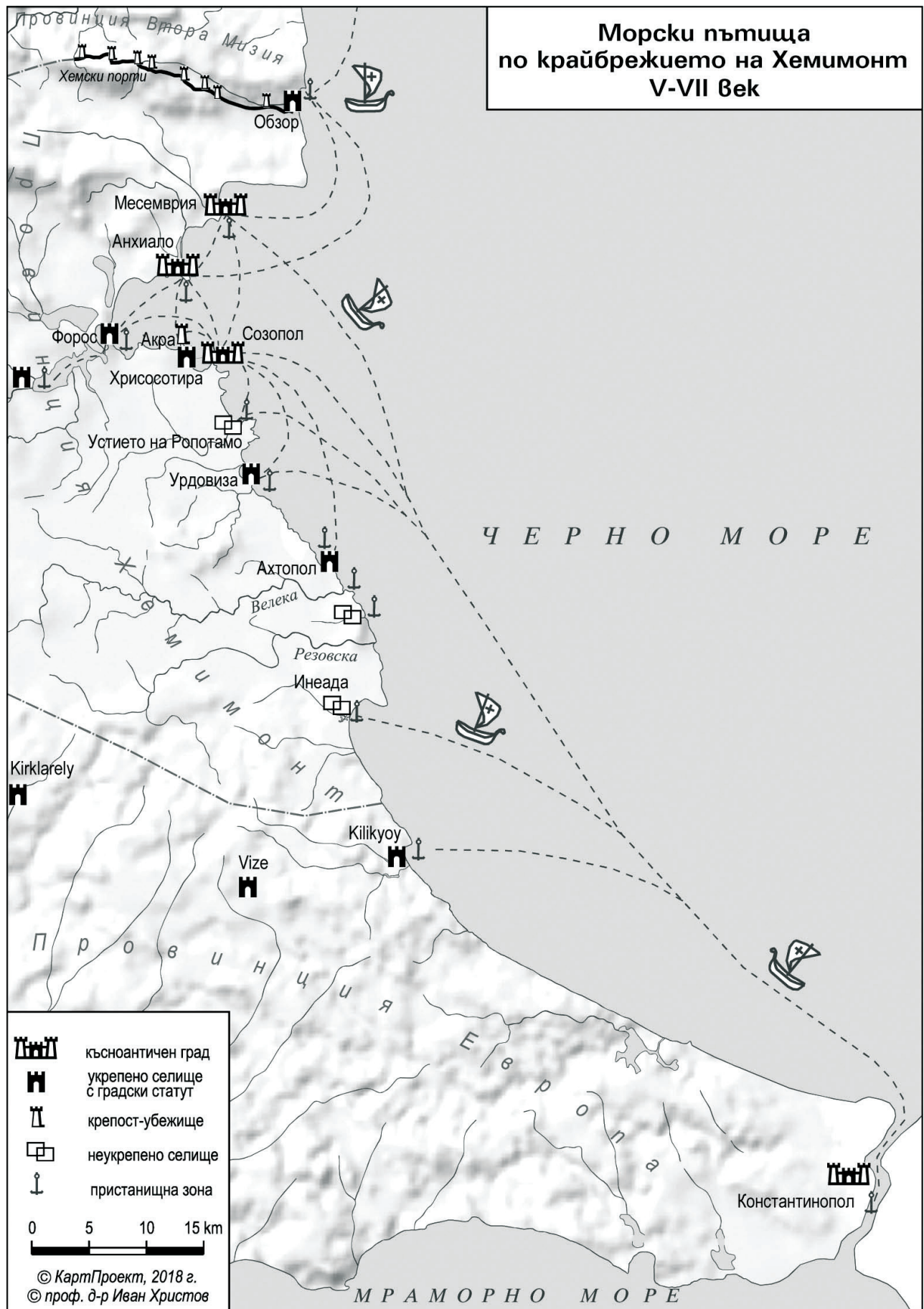
Обр. 19. Фрагмент от карта Gulf of Pyrgos or Burghaz – 1854 г.

Обр. 20. Фрагмент от българска военна карта от 1937 г.

Извършилъ Топ.: *Тайгенберг*
 Н-къ секция: *Вин. Виланов*

М. 1:25000

Обр. 21. Карта на основните морски пътища по крайбрежието на провинция Хемимонт

Обр. 22. Биволиите пред нос Акра

Съдейки по находките в акваторията на кв. Крайморие на Бургас, морският път е бил в близост до нос Каба бурун и след това пристанищната зона в залива Форос. Античният фарватер след залива Порос вероятно е продължавал и по-навътре по плавателната част на Мандренска река до късноантичния римски град Девелт (Христов, Велковски, Велев, 2023, 67-85).

Тук е мястото да опиша и една смесена находка от цели и фрагментирани амфори, илюстриращи откритите периоди в корабоплаването по този маршрут³. Те са намерени на подводния риф Биволиите (Вуалите), който е разположен североизточно на 300 м пред носа на Акра (обр. 22). Именно до него е преминавал въпросният древен фарватер. Обхваща площ от около 500 кв. м. В тази зона дълбочината варира от 5 до 14 м, но скалите се издигат на 1 м над морското равнище.

Амфорите се датират най-общо от времето на Късната античност до началото на XI в. (обр. 23):

³ През летните месеци на 1994 – 1995 г. водолази рапанджии откриват в райони на м. Биволиите до Черноморец една цяла и три фрагментирани амфори. Рапанджиите продават амфорите на Милка Ангелова Фанола, местна жителка. След нейната смърт дъщеря ѝ ги дарява на Регионалния исторически музей в Бургас през 2021 г.

1. Цялостно запазената амфора (обр. 23-1; 24).

Описание: Тяло издължено, цилиндрично. Цвят на глината – светлокафява. Къси дръжки, прилепени под нивото на устието. Отчупено дъно.

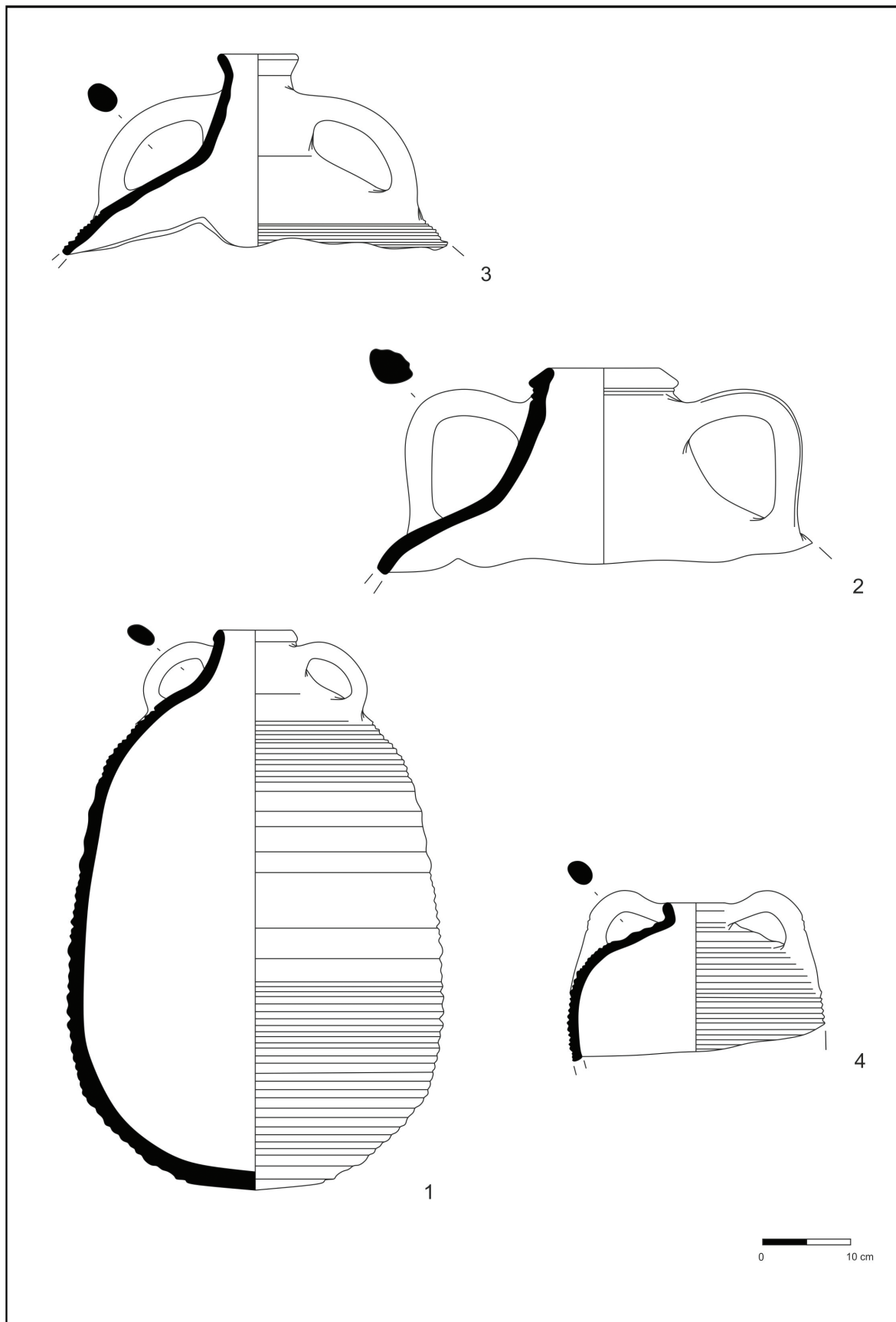
Размери: височина 63,5 см; диаметър на устието 8,3 см.

Тази амфора е от типа *Baggy amphora* (т. нар. торбеста амфора) и може да се датира за V в. Наподобява някои типове като *Agora M273*, *Yassi Ada* или цистерни тип *Samos* (Orait 2014, 441-450). Основният продукт, носен от тези амфори, е виното. Най-вероятно тези торбести амфори са носили част от източносредиземноморските реколти, споменати в древните литературни текстове.

2. Горната част на амфора със запазена една дръжка (обр. 23-2).

Описание: Тялото е малко, с крушовидна шийка. Дръжката е масивна и има единичен централен жлеб. Тялото вероятно е овално. Предполагам тип *Late Roman I* (ранен V – късен VII в.).

Размери: запазена височина 23,4 см. Диаметърът на устието е 12,5 см.

Обр. 23. Амфори, открити под вода до Биволите

3. Горната част на късноантична амфора (обр. 23-3).

Описание: Има къса шия с високо извит ръб и къси дръжки, прикрепени към горната част на кълбовидното тяло. Горната част на тялото е украсена с врязани прави жлебове, започващи под нивото на дръжките. Глината е придобила сивокафяв цвят след изпичане и престой във водата.

Размери: запазена височина 22,7 см; диаметърът на устието е 8,4 см.

Тип Late Roman 2, датиран в широки хронологически граници от IV до средата на VII в. Производството на този вид амфори е засвидетелствано на островите Хиос и Книдос (Oraič 2004a) и в Κοινοῦρι в Арголида (Munn 1985). Възможни са други производствени центрове. Амфори Late Roman 2 намират широко разпространение (Peacock & Williams 1986), вариращо от Великобритания до Тунис, Киренайка, Атина (Robinson 1959), Скития (Oraič 1996). Долен Дунав (Karagiourgou 2001), Южна Франция. Формата има редица разновидности. Амфората LR 2 е свързана с тип Dressel 24638.

4. Горната половина на средновековна амфора (обр. 23-4).

Описание: Кръгъл корем; широко, наклонено рамо. Глина със светлокафяв цвят и примеси от варовик и фин бял кварц. Горната външна част е частично оребрена. Дръжките са обли, излизащи леко над нивото на устието, което е масивно и слабо изразено.

Размери: височина 18 см; диаметър на устието 6,8 см.

Амфората спада към тип Gunsenin I, датиран за X – XI в. Най-близък паралел – Hayes 1992, fig. 24.1-11.

Откриването на амфората и отделните фрагменти от други съдове в района на Биволите може да се обясни единствено с предполагаеми корабкрушения в района на опасния риф. Знае се, че при ниска видимост и силно вълнение Биволите са трудно забележими от мореплаватели, непознаващи бреговата ивица, и това е предпоставка за аварията на множество кораби от древността и по-нови

исторически периоди. Така например в основата на изграждането на средновековната църква „Св. Никола“ в залива стои легендата за византийски корабкрушенец, чийто кораб се разбива на Вуалите. Оцелял, в знак на благодарност той изгражда малка църква с името на св. Николай (Герджиков 1992, 36). През XX в. на Биволите са разбиват три кораба, чиито останки още могат да се забележат от водолази в района на рифа. Това са: италианският търговски параход „Компидолио“ и гръцкият параход „Нефели“, разбили се през 1931 г., както и българският миноносец „Смели“, разбил се през 1943 г.

Всички поднесени в тази статия нови данни, засягащи подводната археология на Бургаския залив, имат отношение към проведени проучвания под егидата на бургаския музей в периода 2020 – 2023 г. Те имат съществен принос към изследването на морската история на акваторията поради факта, че тя е сравнител-

Обр. 24. Късноантична цялостно запазена амфора от района на Биволите

но слабо проучена. Последната констатация се подкрепя от историята на подводните археологически проучвания в акваторията за последния половин век.

Трябва да се подчертае, че нивото на археологически проучвания контрастира с „другия“ вид огледи на любители водолази, ловци на рапани и миди, които за последните 50 години са извадили от морското дъно на споменатите заливи стотици движими културни ценности, за съжаление недостигнали до българските музеи.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Балабанов 1986: П. Балабанов. Нови изследвания върху стрелите пари. – Нумизматика, XX, 2, 1986, 3-14.

Бешевлиев 1979: Н. Бешевлиев. Раннохристиянски надпис от полуостров Атия. – Археология, XXI, 4, 1979, 44-45.

Герджиков 1992: Г. Герджиков. И го наименуваха село Свети Никола. София, 1992.

Димитров 1981: Б. Димитров. Атия. – В: Ал. Кузев, В. Гюзелев (съст.). Български средновековни градове и крепости, Том 1. Градове и крепости по Дунав и Черно море. Варна, 1981, 431-432.

Димитров 2009: Б. Димитров. Созопол. София, 2009.

Димитров и др. 2021: К. Димитров, П. Георгиев, Н. Прахов, М. Дамянов, К. Велковски. Спасително археологическо проучване в акваторията на пристанище Созопол. – Археологически открития и разкопки през 2020. София, 2021, 113-118.

Класнаков 2006: М. Класнаков. Находки от бронзовата епоха край Мандренското езеро. – Археология, XLVII, 1-4, 2006, 118-122.

Лазаров 1971: М. Лазаров. Археологическите разкопки и проучвания в Бургаски окръг. Резултати, проблеми, задачи. – Известия на българските музеи, I, 1971, 3-20.

Лазаров 1975: М. Лазаров. Потъналата флотилия. Варна, 1975.

Лазаров 2009: М. Лазаров. Древното корабоплаване по Западното Черноморие (до завладяването му от римляните). Варна, 2009.

Орачев 1993: Ат. Орачев. Аполония. – Кратка енциклопедия. Тракийска древност. София 1993, 19-21.

Папайонидис 2004: К. Папайонидис. История на Аполония Понтийска. – Созопол (от създаването и до днес). София, 2004.

Панделеев 1927: И. Панделеев. Стари селища около Бургас. – Известия на Българския археологически институт, IV, 1926-1927, 304-306.

Райчевска 2014: Цв. Райчевска. За името Ченгене скеля и неговите интерпретации. – В: Известия на Националния исторически музей, XXVI, 2014, 167-177.

Христов 2013: Ив. Христов. Акра между Анхиало и Созопол. София, 2013.

Христов 2018: Ив. Христов. Антично селище и крепост на полуостров Атия в Бургаския залив. – Известия на Национален исторически музей, XXX, 2018, 31-48.

Христов 2018а: Ив. Христов. Mare Ponticum. Крайбрежни крепости и пристанища в провинция Хемимонт V-VII век. – Mare Ponticum. Coastal fortresses and harbour zones in the province of Haemimont 5th-7th century. София, 2018.

Христов 2022: Ив. Христов. Тайните на залива Ченгене скеле в Черно море. Археологически обекти и находки в крайбрежната зона между полуостров Метоха и нос Форос. София, 2022.

Христов, Велковски, Велев 2023: Ив. Христов, К. Велковски, С. Велев. За съдбата на един късноантичен обект в Бургаския залив. Подводни, геофизични и геоложки проучвания на нос Каба бурун в землището на кв. Крайморе в гр. Бургас. – Известия на Националния исторически музей, XXXV, 2023, 67-85.

Щерионов 1989: Щ. Щерионов. Пристанища и пристанищни съоръжения по южното ни черноморско крайбрежие в периода от средата на XVIII до средата на XIX в. – Известия на Националния исторически музей, VIII, 1989, 107-120.

- Günsenin 1990:** N. Günsenin. Les amphores byzantines (Xe – XIIIe siècles): Typologie, production, circulation d'après les collections turques. Monographies Badalonines, 9. Paris, 1990, 383-396.
- Günsenin 2018:** N. Günsenin. La typologie des amphores Günsenin. Une mise au point nouvelle. – *Anatolia Antiqua*, 26, 2018, 89-124.
- Hayes 1992:** J. Hayes. Excavations at Sarachane in Istanbul, Vol. 2: The Pottery. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1992.
- Hristov 2023:** Iv. Hristov. PORT BAGLAR. Archaeological surveys in the water area of Cape Hristos and the hinterland between the capes of Kolokita and Agalina near Sozopol. Veliko Tarnovo, 2023.
- Karagiorgou 2001:** O. Karagiorgou. LRA2: a container from the military annona on the Danubian border? – In: *Economy and exchange in the East Mediterranean during Late Antiquity*. 2001, 129-166.
- Morozova, Waksman, Zelen ko 2020:** Y. Morozova, S. Y. Waksman, S. Zelenko. Byzantine amphorae of the 10th-13th centuries from the Novy Svet shipwrecks, Crimea, the Black Sea. Preliminary typology and archaeometric studies. – In: *Multidisciplinary approaches to food and foodways in the medieval Eastern Mediterranean*, *Archeologie (s)* 4, MOM, Editions. Lyon, 2020, 429-446.
- Munn 1985:** M. Munn. A late Roman kiln site in Hermionid Greece. – *American Journal of Archaeology*, 89, 1985, 342-343.
- Opaiț 1996:** A. Opaiț. Aspecte ale vieții economice din provincia Scythia (secolele IV-VI p. Ch.). Producția ceramicii locale și de import. Bucharest, Bibliotheca Thracologica, 1996.
- Opaiț 2004:** A. Opaiț. The eastern Mediterranean amphorae in the province of Scythia. – In: *Transport Amphorae and Trade in the Eastern Mediterranean*. Acts of the International Colloquium at the Danish Institute at Athens, *Monographs of the Danish Institute at Athens*, 5, 2004, 293-308.
- Opait 2014:** A. Opait. The baggy amphora shape: a new fashion? – N. Poulou-Papadimitriou, El. Nodarou and V. Kilikoglou (eds.). *LRCW 4, Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean, Archaeology and archaeometry the Mediterranean: a market without frontiers*. *British Archaeological Reports, International Series*, 2616 (I), 2014, Vol. I, 441-450.
- Peacock, Williams 1986:** D. Peacock, D. Williams. *Amphorae and the Roman Economy*. London, Longman, 1986.
- Reynolds 1995:** P. Reynolds. Trade in the western Mediterranean, AD 400-700: the Ceramic evidence. Oxford: Archaeopress, *British Archaeological Reports International Series*, 1985.
- Reynolds 2005:** P. Reynolds. *Hispania in the late Roman Mediterranean: ceramics and trade*. Leiden, 2005.
- Robinson 1959:** H. S. Robinson. *Pottery of the Roman period*. Princeton. *The Athenian Agora*, 1959.
- Todorova 2018:** E. Todorova. “Dark Age” Amphorae from Present-day Bulgaria – State of Research, Typologies, Problems and Future Perspectives. – In: *Archeologia Medievale. Cultura materiale, insediamenti, territorio* *Rivista fondata da Riccardo Francovich*, XLV, 2018, 65-76.

АНТИЧНИ АВТОРИ

- Plinius Sec.:** C. Plini Secundi *Naturalis historiae libri XXXVII*, ed. C. Mayhoff. Vol. I – V. Lipsiae: Teubner, 1892 – 1909.
- Steph. Byz.:** *Stephani Byzantii Ethnica*, rec. M. Billerbeck. Vol. I – III. Berlin – New York, 2006 – 2014.